

1 Varför jag anser mäns våld mot kvinnor i samband med separationer vara ett viktigt forskningsområde

Om man som jag anser att vårt samhälle borde ändras så att det blir lättare för kvinnor att separera, och då i synnerhet kvinnor som utsätts för våld och hot, ja då är rimligt att resonera kring vad som *hindrar* kvinnor från att separera/skilja sig. Jag har tillsammans med Mattias Nilsson gjort en studie av vilka hinder som nämns i litteraturen kring kvinnomisshandel, och den finns tillgänglig på internet och adressen finns med på den lista över referenser de som intresserade kan få efteråt.

1.1 patologisering - hinder

Användningen av begreppet hinder är avsiktlig för att bryta mot ett *patologiserande* av kvinnor som utsätts för våld i heterosexuella förhållanden. De exempel på patologiserande teorier, eller kategoriseringar av misshandlade kvinnor, vi är läst om kommer i första hand i från psykologin, se t.ex. Hydén, Margareta: *Mellan det möjliga och det omöjliga: Om kvinnomisshandel inom äktenskapet* (1995) och Lundström, Agneta & Nordenfors, Gunilla: *Bryt Tystnaden: Om sexualiserat våld mot kvinnor och flickor* (Stockholm, 1990).¹ Den första avhandlingen om kvinnomisshandel, psykiatrikern Bo Bergmans *Battered Women: Why are they beaten and why do they stay?* (1987), är ett exempel på sådan forskning. För kritik av Bergman, se t.ex. [Hyd95, s. 32f] samt [Lun92, s. 224f]. Andra teorier som tenderar att patologisera kvinnor, eller åtminstone framställa kvinnornas egna psyken eller föreställningsvärldar som anledning att misshandlade kvinnor inte separerar, teorin om inlärd hjälplöshet som Leonore Walker lanserade i boken *The Battered Women Syndrome*, och Eva Lundgrens teori om normaliseringsprocessen. I motsats till dessa ville vi fokusera mer "objektiva" hinder för separation.

Vi anser vidare att det skulle vara bra om det blev rationellt för fler misshandlade kvinnor att lämna sina misshandlande män. Att istället påstå att det vore bra om fler misshandlade kvinnor lämnade sina våldsamma män implicerar att de kvinnor inte agerar rationellt som stannar kvar hos männen som slår dem. Det vore att underskatta dessa kvinnor. Det kan hända att i vissa situationer misshandlade kvinnor tenderar att underskatta vissa risker, eller värdera något element alltför högt, men på det hela taget gör de överväganden mot bakgrund av

¹[LN90]

lika säker kunskap som vi alla gör mest hela tiden.²

Våld kan förstås vara en anledning till separationer, men våld kan också, och i vissa fall samtidigt, vara ett medel för män att *hindra* separationer, och frågan som jag anser är viktig att undersöka är i vilken utsträckning utgör mäns våld ett hinder för kvinnors rätt att separera.

2 Våld som hinder för separation

Separationsvåld är ett mycket viktigt hinder för misshandlade kvinnors möjlighet att separera. Med hinder för separation avser jag fenomen på tre nivåer:

1. Omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor väljer att inte separera. Denna sorts hinder begränsas alltså till de omständigheter som misshandlade kvinnor faktiskt resonerar kring när de funderar över separation.
2. Omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor skulle valt att inte separera om de hade vetat vad som skulle komma att hända dem. Denna utvidgning av begreppet kan fånga de hinder som i efterhand visade sig vara så stora att beslutet om separation för kvinnorna, eller för efterlevande, framstår som ett misstag.
3. Värderingar som leder till att en del misshandlade kvinnor som har dem väljer att inte separera.

Att stanna vid de två första typerna av hinder är otillräckligt, om än bekvämt för forskare som helst inte vill blanda in värderingar i sin forskning, eller vill motverka psykologiserande synsätt och istället hävda ett aktörsperspektiv. Som exempel på den sorts värderingar som kan definieras som hinder av typ 3 kan vi ta när en kvinna väljer att träda in i ett heterosexuellt förhållande (och kanske dessutom skaffar barn). Detta är redan välbekant händelse så vi bör tala om en *institutionaliserad heterosexualitet*. Ett rationalistiskt perspektiv på människors handlingar måste på avgörande punkter revideras för att kunna tillämpas på människor, speciellt mödrar, i heterosexuella förhållanden.

För det första vems välfärd ska optimeras? Kvinnans, Parets, Familjens? Värderingen att ett barn behöver sin pappa är ett exempel på en värdering som om inte kvinnorna omfattat den skulle lett till att fler valt att separera (om den dessutom inte så undantagslösts omfattats av det omgivande samhället skulle misshandlade kvinnors separationer blivit mycket mer enkla och lyckosamma).

²[EN99, "syfte"]

För det andra: Kvinnan kan svårligen, om hon älskar sin man, utgå från att mannen strävar efter att optimera sina egna intressen, dvs tolka hans handlingar som drag i en strategi för att maximera hans vinster av förhållandet på hennes bekostnad. Förutsättningarna för en effektiv motstrategi, t.ex. i form av en ”terror-balans”, är därför i princip obefintliga och i den utsträckning män söker upprätta ett sådant dominansförhållande har de goda chanser att lyckas.

Så, för att sammanfatta: För att bryta mot psykologismen fokuserade vi de objektiva hinder som en tänkt, idealt ”rationell kvinna”, har att basera ett beslut om separation på. Men, genom hinder begreppets andra och tredje nivå, kan vi också få med sådana dilemman som inte en rational-choice modell, eller spel-teori, kan rymma.

3 Några begrepp och resultat från tidigare studier

1991 publicerade Maud Eduards och Amy Elman en artikel i Women’s Studies International Forum med titeln: ”Unprotected by the Swedish welfare system: A Survey of Battered Women and the Assistance They Recieved”. Artikeln byggde på en enkätundersökning till boende och personal på kvinnojourer i Sverige. Ett för mitt ämne viktigt resultat var att mer än 40% av de tillfrågade kvinnorna ansåg att risken för fortsatt och rentav grövre våld var den främsta anledningen till att de inte separerat tidigare. Detta var det hinder som flest kvinnor ansåg vara viktigast, andra hinder som ofta nämndes var ”konsekvenserna för barnen”, ”Rädsla för att bli dödad” (som ju förstås också är en form av våld) och ”rädsla för ensamhet”.

Samma år, 1991, publicerade Martha Mahoney en artikel i Michigan Law Review där hon gick igenom ett antal rättsfall där män mördat kvinnor och kvinnor dödat män. Mahoney utvecklade begreppet ”separationsvåld” för att beteckna attacker mot kvinnans kropp och frihet som syftar till att *hindra henne från att separera, tvinga henne att avbryta en påbörjad separation* eller *straffa henne för att hon separerat*.

[separation assault] aims at overbearing her will as to where and with whom she will live, and coercing her in order to enforce connection in a relationship. It is an attempt to gain, retain, or regain power in a relationship, or to punish the woman for ending the relationship. It often takes place over time.³

Genom att skapa begreppet separationsvåld ville Mahoney sätta fokus på att vad som ofta hindrar kvinnor från att separera är män som aktivt hindrar dem. Själva

³[Mah91, s. 65f.]

temat för den artikel där Mahoney definierar begreppet separationsvåld är amerikanska rättsfall som utifrån frågan "Varför separerar inte misshandlade kvinnor" dominerats av svar som pekar på kvinnan själv, via begreppet *learned helplessness*, och därmed framställt misshandlade kvinnor som patologiska, eller irrationella. Mahoneys artikel heter "Legal Images of Battered Women: Redefining the issue of separation". Till Mahoneys begrepp bör man dock foga ytterligare en effekt som separationsvåld kan ha: att förbättra mäns positioner i förhandlingar i samband med separationer. Demie Kurz genomförde 1987-88 intervjuer med 129 slumpvis utvalda kvinnor i Philadelphia, och hon kom fram till att det fanns ett direkt samband mellan kvinnors utsatthet för våld och deras rädsla för mannen i samband med förhandlingarna, och ett omvänt förhållande mellan kvinnornas rädsla och utfallet i förhandlingar om underhåll.⁴ Detta gällde även separationsvåld från män som före separationen inte använt våld.

4 Vilka frågor anser jag vara fruktbara?

- I vilken utsträckning utsätts kvinnor som försöker att separera för separationsattacker under den period de fortfarande inte förfogar över en egen bostad jämfört med under den period som de (om de väljer att fullfölja separationen) förfogar över en egen bostad?
- I vilken utsträckning utsätts kvinnor som förhandlar om gemensamma tillgångar och eventuell vårdnad om gemensamma barn för separationsattacker under och efter separation?
- Vilka motiv har män för separationsvåld och hur förskjuts mäns motiv för separationsvåld under separationsprocessens gång?
- Vilka våldsakter använder män som begår separationsvåld och förhåller hur sig olika våldsakter till männens motiv för separationsvåld?

5 Om den enkät som jag gjort?

5.1 Målgrupp

Kvinnor som befinner sig i separationsprocessen, och kvinnor som just blivit "färdiga" med den.

Anledningar till att inte enbart ha med kvinnor som avslutat separationen är 2:

1. många frågor kan vara svåra att svara på om det gått lång tid

⁴[Kur96]

2. om en del män med hot eller våld lyckas avbryta separationsprocessen så kan dessa kvinnors erfarenheter inte upptäckas om man bara ställer frågor till kvinnor som "kommit ut ur våld".

Kvinnor som:

- gör en polisanmälan mot en man som de bor eller har bott tillsammans med
- söker skyddat boende på en kvinnojour
- söker stöd hos en brottsofferjour.
- har haft ett ärende hos familjerätten med anledning av en vårdnadstvist
- söker ekonomiskt bistånd hos socialtjänsten och har separerat för mindre än sex månader sedan eller har en pågående vårdnadstvist
- har genomgått en skilsmässa för mindre än sex månader sedan

5.2 operationaliseringar av våld,

Vad gäller fysiskt våld, så använder jag samma operationaliseringar som gjordes *Slagen Dam* med undantag för att jag skiljt på att mannen hotat med vapen och att han använt vapen.

Vad gäller sexuellt våld har jag samma frågor som i *Slagen dam*, men därtill tre nya:

Har mannen...

- tjatat om att ni ska ha sex?
- haft sex med dig på sätt som du tycker är obehagliga?
- haft oskyddat sex med dig trots att du ville att ni skulle använda preventivmedel?

Vad gäller nedvärderande beteende har jag formulerat följande egna frågor istället för de som använts i *Slagen Dam*:

Har mannen...

- talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?
- talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder? (tack Lena)
- sagt att du är dum eller inkompetent?
- kallat dig fula ord eller svurit åt dig?

- på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat eller insatser som du gjort, t.ex. ditt arbete?

Kontrollerande beteende har operationaliserats med följande frågor:

Har mannen...

- uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?
- hindrat, eller förbjudit dig att lämna din bostad?
- hindrat, eller förbjudit dig att använda telefonen?
- hindrat, eller förbjudit dig att använda bil?
- tvingat dig att lämna din bostad?

5.3 Vilka faser tar enkäten fasta på?

1. De första sex månaderna ni bodde tillsammans
2. De sista sex månaderna ni bodde/eller senaste sex månaderna ni bott/ tillsammans och fortfarande hade ett förhållande
3. Tiden däremellan
4. Gemensamt boende under separation
5. Efter att ni flyttat isär
6. under den period ni diskuterat/förhandlat om/ uppdelning av tillgångar
7. under den period ni diskuterat/förhandlat om/ vårdnad/boende/umgänge/underhåll med anledning av eventuella gemensamma barn
8. I samband med polisanmälningar

Några särskilda situationer frågas också särskilt efter

- Hämtat tillhörigheter från den gemensamma bostaden
- umgänge med barnen
- om de träffats på barnens skola/förskola

Referenser

- [EN99] Hans Ekbrand and Mattias Nilsson. Kvinnomisshandel: hinder för separation. d-uppsats vid Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet, oktober 1999.
- [Hyd95] Margareta Hydén. *Mellan det möjliga och det omöjliga: Om kvinnomisshandel inom äktenskapet*. Liber Utbildning, 1995.
- [Kur96] Demie Kurz. Separation, divorce, and women abuse. *Violence Against Women*, 2(1):63–81, March 1996.
- [LN90] Agneta Lundström and Gunilla Nordenfors. *Bryt tystnaden: Om sexualiserat våld mot kvinnor och flickor*. Utbildningsförlaget Brevskolan, 1990.
- [Lun92] Eva Lundgren. *Gud och alla andra karlar: En bok om kvinnomisshandlare*. Natur och kultur, 1992.
- [Mah91] Martha R. Mahoney. Legal images of battered women: Redefining the issue of separation. *Michigan Law Review*, 90(1):1–93, 1991.